

ТРЕТИЯТ РАЙХ В 100 ПРЕДМЕТА

МАТЕРИАЛНА ИСТОРИЯ НА НАЦИСТКА ГЕРМАНИЯ

РОДЖЪР МУРХАУС

ПРЕДГОВОР ОТ РИЧАРД ОВЪРИ

ПРОЗОРЕЦ

На Ник и Ийв

с любов

СЪДЪРЖАНИЕ

Обръщение на автора към българския читател	11
Предговор от Ричард Овъри	13
Предметите	17
1 Кутията за бои на Хитлер	19
2 Картата на Хитлер от Германската работническа партия	22
3 Кървавото знаме	24
4 Банкнота от хиперинфлацията	26
5 Четката за мустаци на Хитлер	29
6 Първата страница на <i>Щурмовак</i>	31
7 Моята борба	33
8 Хитлеристкият поздрав	36
9 Песента на Хорст Весел	39
10 Руните	42
11 Бюстът на Гели Раубал	45
12 Юнкерс Ю-52	48
13 Предизборен плакат на нацистката партия от 1932 г.	50
14 Последният брой на в. <i>Форверц</i> , 1933 г.	53
15 Кутии за събиране на пари	56
16 Златната значка на нацистката партия	58
17 Радиоапаратът <i>Фолксемпфенгер</i>	60
18 Униформата на Хитлеровата младеж	62
19 Домашната дъска на нацистката партия	66
20 Лентата за ръка на Лайбщандарт	68
21 Аутобан	71
22 Камата на СА	73
23 <i>Лайка</i> на Хайнрих Хофман	75
24 <i>Щалхелм</i>	78
25 Почетните храмове	80
26 Знамето със свастиката на нацистка Германия	82
27 Портите с надпис <i>Трудът освобождава</i>	84
28 <i>Месеримит Бф 109</i>	86
29 Ботушите	88

30	Значките в концентрационните лагери	90
31	Чиния с Бергхоф	93
32	Фигурки от еластолин	96
33	Заповед за превантивно задържане	98
34	Олимпийският стадион	101
35	88-милиметрово оръдие	104
36	Червилото на Ева Браун	106
37	Каталогът за <i>Изложбата на великото германско изкуство</i>	109
38	Халба от Нюрнбергския митинг	111
39	Значката на Гестапо	114
40	Скицата на Хитлер на Германия	117
41	Противогазът и металната кутия	119
42	Фолксваген <i>Брѐмбар</i>	121
43	Мутеркройц – Майчинският кръст	124
44	Картичката <i>Един народ, една империя, един лидер</i>	126
45	Гривната от <i>Вилхелм Густлоф</i>	129
46	Тубите	132
47	Камуфлажът на Вафен-СС	134
48	Маршът <i>Баденвайлер</i>	137
49	<i>Препъникамъкът</i> на Георг Елзер	139
50	Купоните	142
51	Шифровъчната машина <i>Енигма</i>	145
52	Пощенска картичка на Волфганг Вилрих	149
53	Нацистският орел	151
54	Граната с дръжка	153
55	Подводница Тип VII	155
56	Юнкерс Ю-87 <i>Щука</i>	158
57	Лимузината <i>Мерцедес-Бенц 770</i>	160
58	Пистолетът <i>Люгер</i>	163
59	Радиокулата в Глайвиц	165
60	Германия – СССР, картата от договора	167
61	Плакати за затъмнение	170
62	Идентификационни медальони	172
63	Плакат на филма <i>Вечният евреин</i>	174
64	Первитин	177
65	Картечен пистолет МП-40	179
66	Плакат за набиране на войници за Вафен-СС	181
67	Желязно легло от психиатрична клиника	184
68	Шапка на Африканския корпус	186

69	Противовъздушна кула	188
70	Витло от <i>Принц Ойген</i>	190
71	Пощенска картичка на сем. Хампел	193
72	Долните гащи на Рудолф Хес	195
73	Рицарски кръст с дъбови клонки и мечове	197
74	Еврейската звезда	200
75	Камбаните на <i>Света Богородица</i> в Любек	202
76	Миниатюрен танк <i>Голиат</i>	204
77	Студентската карта на Софи Шол	206
78	Танк <i>Тигър I</i>	209
79	Вилата край Ванзее	212
80	Кутия от Циклон-Б	215
81	Некролог	217
82	Пропускателната кула в Биркенау	219
83	Брошка от Треблинка	222
84	Демянски щит	225
85	Противотанково оръжие <i>Панцерфауст</i>	227
86	Марка с лика на Райнхард Хайдрих	229
87	Ръкавици на Вермахта	231
88	Свещи <i>Хинденбург</i>	233
89	Докладът <i>Щрон</i>	235
90	Значка в памет на Юлския бомбен атентат	239
91	Сенчестият човек	242
92	Работна карта на принуден работник	244
93	Огърлица на военната полиция	246
94	Летяща бомба <i>Фау-1</i>	248
95	Изстребител <i>Месершмит Me-262</i>	251
96	Лента за ръка на Фолксштурм	254
97	Ракета <i>Фау-2</i>	257
98	Телеграмата на Гьоринг	260
99	Жезълът на адмирал Дьониц	263
100	Ампулата с цианид на Гьоринг	266
	Благодарности	269
	Запазени права на снимките	270

ОБРЪЩЕНИЕ НА АВТОРА КЪМ БЪЛГАРСКИЯ ЧИТАТЕЛ

За всеки автор е специално удоволствие да види издание на нов език, особено на такъв, на какъвто не се е появявал преди. Затова с радост посрещам българското издание на книгата ми „Третият райх в 100 предмета“ при останалите.

Тази книга е опит да разкажа историята на Третия райх на Хитлер по нов начин, като изследвам някои от предметите – от сгради през значки и оръжия до униформи, които нацисткият режим е създал, изобретил, връчвал, използвал или е оставил след себе си по някакъв начин. Тя обхваща обществена, военна и политическа история, пропаганда, технологии и популярна култура и съвсем целенасочено поглежда по нетрадиционен начин към познати предмети. Вярвам, че е нещо повече от книга с картинки. Това е нова история на нацистка Германия, разказана чрез предметите, които я определят.

Би трябвало да обясня простия критерий, който си поставих при подбора на предметите. Най-важното бе предметът да е наличен и (поне теоретически) осезаем. Единственото изключение е „Кървавото знаме“, което макар да не е виждано след 1945 г., е от такова огромно значение, че бе невъзможно да го отхвърля. Второ, всеки предмет не само трябваше да разказва интересна история, но и да илюстрира по-широк аспект от наратива. Така есе, прочетено по радиоапарата „Фолксемпфангер“, естествено отваря по-широката дискусия за нацистката радиополитика и използването на пропаганда.

Тъй като това по същество е „материална история“, без съмнение ще има читатели, които няма да са съгласни с моя избор и вероятно ще спорят, че други предмети са по-важни или по-показателни за дълбоко скритата история. Това е едно от удоволствията на книгите от този тип – че могат да провокират субективна оценка у всеки читател.

Макар всички историци да се стремят към обективност, историята, която пишат, задължително е субективна – резултат от факти, филтрирани през нечий мозък и написани от нечия ръка. Същото важи за читателите: техният поглед към събитията, за които четат, винаги минава през призмата на собствения им опит и възприятия. И макар всички да сме фундаментално съгласни с отвратителната природа на нацизма, е ясно, че прекият опит от него се различава значително при всеки: от примера с Полша, която понася жестока германска окупация, най-ниското дъно в съвременната история, до някогашните съюзници на Германия като Финландия и България, за които възприятието за Третия райх е, естествено, доста по-откъснато и отдалечено.

Та това е моят подбор, моята селекция на балансирана и изчерпателна „материална история“ на Третия райх. Желая на това чудесно българско издание много успехи, а на новите ми български читатели – много часове полезно четене и оживени дискусии.

РОДЖЪР МУРХАУС
Варшава, август 2019 година

ПРЕДГОВОР

Третият райх на Хитлер просъществува само дванайсет години, но продължава да излъчва зловещо очарование дълго след гибелта си. Няма друго съвременно политическо движение и друг съвременен диктатор, които да могат да се мерят с незабавната разпознаваемост на изображенията, символите и пропагандата, обграждащи Хитлер и неговия режим. Свастиката, адаптирана от самия фюрер от традиционен индуски символ за късмет, все още се рисува по стените от антифашисти и неофашисти, защото предизвиква силна реакция дори и днес. Когато британският комедиен актьор Джон Клийз се шегува с германците в епизод на „Фолти Тауърс“ през 70-те години на XX век, вдигнатата му ръка е достатъчна, за да напомни на публиката за стотиците хиляди германци в кинопрегледите с протегнати напред и нагоре ръце към техния обожаван фюрер. Образът на самия Хитлер с подрязани черни мустаци и паднал перчем е използван на стотици изборителни плакати, рекламни билбордове и политически карикатури. Той се радва на странен звезден статус както приживе, така и след смъртта си.

Хитлер с развълнувана млада почитателка в имението му Бергхоф в щастливите предвоенни дни.

Изстребител „Месершмит Бф109“, един от най-важните елементи от военните успехи на Германия в началото на войната.

Имиджът е от изключителна важност за Хитлер и Националсоциалистическата партия, която той ръководи. Видимостта е едно от ключовите обяснения на техния изборен успех в началото на 30-те години на XX век, качество, което почти всички други германски политически партии пренебрегват. Имиджът на самия Хитлер е непрекъснато разкрасяван, той е представян ту като корав и непреклонен месия на германския народ, ту като ведър, претенциозен лидер, който с радост гали малки деца и играе с кучето си. Хитлер е напълно погълнат от своята политическа персونا, която представя пред другите: не е позволено да се публикуват негови снимки с очила. Партията също е чувствителна към имиджа. Нейното публично лице зависи от показните маршове, процесиите с факли, знамената и символите – внимателно режисирана и поставена политическа драма, която отличава движението. Нюрнбергските митинги се превръщат в оркестрирани и дисциплинирани изразения на „народната революция“, те са впечатляващи дори и по днешните стандарти. Кулминацията на това политическо изкуство е достигната с филма на Лени Рифенщал „Триумф на волята“, който простиичко представя силно послание за национално възбуждане и единствена „народна общност“. Образността му насърчава към участие и принадлежност. Поздравът „Хайл Хитлер!“ и знамето със свастика, окачено на прозореца на спалнята, често са спонтанни изрази на одобрение. Символизмът замества нуждата от сериозно замисляне какво представлява всичко това.

Режимът също така създава и по-мрачен символизъм, вииден в избора на предметите, представени тук. Ако не с гумена палка, то затворниците в Аушвиц и подобните му места са посрещани с други символи и с мотото Arbeit

macht frei – „Трудът освобождава“ – в концлагерите, където работата обикновено е физическо мъчение, а в много случаи и прелюдия към ранна смърт. Името на ужасяващото Гестапо, политическата тайна полиция, все още е синоним на злокобно потисничество, макар за разлика от есесовската организация с нейните черни униформи, сребристи значки и украсени ками да не е толкова лесно разпознаваемо по външни белези. Тайната полиция е професионална и върши политическа детективска работа, а по-късно преследва укриващите се евреи, като и до днес остава по-анонимен елемент в историята на хитлеристката диктатура, отколкото би трябвало. Есесовците от друга страна са замислени така, че да бъдат видими, да вдъхват възхищение и страх. Черните униформи и значките с черепи са били вдъхновение, заплашителна модна заявка, каквито униформите на СА със своя цвят на фъшкия никога не са могли да излъчват. Заради това СС често се появява сред 100-те предмета.

Някои от символите, използвани от режима, имат фатални последствия. През есента на 1941 г. Хитлер най-накрая нарежда германските евреи да носят жълти звезди, пришити към дрехите им. Жълтата звезда, използвана първоначално в средновековна Европа за обозначаване на евреите, е приспособена от режима за неговата политика за расово изключване. Евреите във всички окупирани от германците европейски територии са принудени да я носят и така става по-лесно те да бъдат събирани и депортирани към своята гибел в лагерите за изстребление. Еврейската Звезда на Давид се появява още в началото на диктатурата, когато е изрисувана на витрините на магазините или къщите на еврейските адвокати или лекари като предупреждение към германците да не купуват стоки и да не ползват услуги от евреи.

Сърцето на злото: релсите и портата на лагера за изстребление Аушвиц-Биркенау.

Reichsadler, или „Имперският орел“, избран от Хитлер за емблема на Третия райх.

Във всички партийни вестници се появяват карикатури на евреи, които имат малки очи, гърбави носове, стискат торби с пари или заплашват германските жени.

Разбира се, изборът на 100 предмета, които дефинират Третия райх, не може да бъде лесна задача и ще има неща, за които читателите ще си мислят, че е трябвало да бъдат включени, както и такива, които ще им се сторят много познати. Селекцията по-долу показва много различни аспекти от историята на Хитлер, издигането му до властта и диктатурата, която следва. Заедно те съставляват широк поглед към този исторически период и представят набор от изображения, които придават на историята твърда материална текстура. Коментарите към всеки предмет обаче напомнят, че нищо не е толкова просто, колкото изглежда. Предметите имат нужда от тълкувание и контекст, независимо дали са толкова обикновени като четката за мустаци на Хитлер, или въздействащи като томовете на „Моята борба“, личният разказ на фюрера за краткия му живот и за философията, която го движи. Третият райх е едновременно обикновен и необикновен, всекидневие и злокобна драма. Стоте предмета ни дават усещане за тези контрасти и за начина, по който водачи и водени ги преживяват.

РИЧАРД ОВЪРИ,
април 2017 година